

HALINA STOREY:

Wien: Perestrojkans gränsstad

I det nya Europa ställs Wien inför helt andra problem och utmaningar än när staden var en medlare mellan kommunism och demokrati. Samtidigt stormar Prag fram som en gränsstad och möter stort intresse från västeuropeisk sida.

Vad sker med den från Kreis-kys tid ärvda stolta Österrike-modellen? Hur skall neutraliteten definieras idag?

Kanske kan Österrike genom det nya läget träda fram som en kulturell makt i Europa.

Mitt emot Stefansdomen i Wien, den gamla kejsarstadens medelpunkt, finns numera ett postmodernistiskt praktbygge: det sk Haas Haus. Wienare och turister från Öst och Väst stannar och imponeras. Vilken elegans! Det fina Wien har återuppstått.

Marmorn, den utsökta formen och tekniken, interiörens färg- och detaljrikedom. Men också en kräsen precision, som vittnar om att upphovsmannen är den kände Hans Hollein. Huset ter sig väl genomarbetat. En fest för ögat. Handlar det då om ett lyxvaruhus, eller ett stycke surrealism? Eller kanske, som någon sagt, om Karajans musikaliska myt översatt till byggnadskonst?

Det nya Haas Haus är betecknande för det Wien, som gärna vill framstå som stolt, lyxigt och skönt: en given världsstad. De goda konjunkturerna under 80-talet har underlättat en behövlig modernisering av Wien. Staden har vaknat ur sin sömniga gråhet och blivit öppen, livlig, bråkig och dyr. Medan den konservativa vägen i andra delar av Europa nu klingar av, står den urbana livsstilen här alltfjämt i sitt flor.

Vad sker då egentligen med det kulturella arv, över vilket österrikarna är så stolta och vilket så djupt präglat deras mentalitet? Fast Wien alltid har lockat besökare exploderar turismen idag. Man har för närvarande lika många turister som Rom.

Inte minst bekräftas på nytt Österrikes gamla samhörighet med dubbelmonarkin. I det kejsarliga Wien känner sig östeuropén av år 1991, knappast bortkommen. Han möter en liknande livsstil, samma slags namn i telefonkatalogen. En hemvan arkitektur och en till stor del ge-

Halina Storey är frilansjournalist i Wien.

mensam historia påminner om gamla band som löpt genom *Mittleuropa*, den på nytt ofta frambesvarna term som så unikt förenar många språk och folkslag.

Och i Centraleuropas virrvarr av folk har Österrike sedan länge agerat medlare. Fråga en österrikare vad hans lands uppgift är, så svarar han sannolikt: "Att utgöra en bro mellan Öst och Väst!" Wien har alltid lockat östeuropéer, helt enkelt genom att vara den första station de möter när de reser västerut. Denna roll förstärks med vad som skett i Östeuropa 1989.

I Wien kunde man tidigt uppleva den fortskridande upplösningen av Sovjetimperiet. Många har bokstavligen passerat Wien som en bro, för vidare befordran till Amerika eller Australien. Ännu fler har blivit kvar här. Så kom många polacker hit vid 70-talets slut, liksom efter 1981 då Solidaritet krossats. Här finns också många ungrare. Liksom tjecker, vilka efter den "stilla revolutionen" för ett drygt år sedan bokstavligen invaderade Wien. Och till sist, som en möjlighet eller ett hot, kan det komma ryssar, när Sovjet lättar på gränskontrollerna.

Tiderna har förändrats. Idag kan en Budapestbo sätta sig på tåget och tillbringa en teaterkväll i Wien, något han för ett par år sedan knappt vågade drömma om. Ändå kanske inte *Mittleuropa* kan bli den form för bokstavligt närumgänge som författaren György Konrad skisserat: ett slags garden-party där man under fritt och otvunget samtal cirkulerar. Som ett symboliskt begrepp, byggd på regionens kulturella och konstnärliga traditioner, på dess minnen, hopp och drömmar, kan *Mittleuropa* däremot spela väl så stor (och även praktisk) roll.

Utrikespolitiskt har Österrike idag fått

minskad betydelse, i och med att dörrarna öppnats. Den europeiska uppgiften att vara en bro, en förmedlare, mellan Östs och Västs skilda system är inte så efterfrågad längre. Kontakterna går nu bra även utan mellanhänder. Typiskt visades detta i den förvirring som uppstod kring den sedan flera år planerade utställningen Expo 95, tänkt att äga rum i brett samarbete mellan Wien och Budapest. Under ledmotivet "Broar in i framtiden" skulle man söka överbrygga de ideologiska motsättningarna och betona det förenande mellan Öst och Väst. Tanken har dock snabbt blivit obsolet. Ungern har fått annat att tänka på, och sneglar nu för övrigt hellre på Tyskland. Expo 95 riskerar inställas.

Till Österrikes politiska utslagning bidrar dock även att Prag stormar fram som en gränssstad och möter stort intresse från västeuropeisk sida. President Havels person och storslagna politik kontrasterar mot tvetydigheten hos den olycksalige Kurt Waldheim, vars förflutna bidragit till att förlama Österrikes utrikespolitik.

Är då "järnridån" idag bara historia? Ja och nej. Under decennier har den förvisso skapat en reell social gräns, märkbar vad gäller kontakter och levnadsstandard. Detta tar det förstås tid att förändra. Det är idag till exempel svårt att förstå, att Tjeckoslovakien före kriget var åtskilligt rikare än Österrike. Andra östländers ekonomi ter sig för närvarande likväl mörkare än Tjeckoslovariens.

Detta ger dock Österrike chans till en fortsatt roll som port till Väst och dess större inte minst ekonomiska möjligheter. En fråga är dock om landet kan bibehålla sin gängse liberala flyktingpolitik. Många fruktar idag Wiens balkanisering, ökande sociala problem och kriminalitet. En viss

populism har även fått vind i seglen, med invandrarfientliga slagord som "Wien får inte bli ett Chicago".

Det väckte likaså ont blod, när Österrike nyligen införde visering för polacker och rumäner. Dessa kan givetvis inte fatta, att deras demokratiska granne bygger nya murar, just när de gamla fallit.

Att perestrojkan bereder politiska och ekonomiska chanser för Östeuropa har till nu närpå utgjort en floskel. I Wien ser man sitt läge och sina ömsesidiga kontakter som en fördel, men vet inte alltid hur detta bör nyttjas. De affärsmässiga kontakterna är centrala, men inte operativa. De tar tid att etablera. Den kulturella triangeln Wien-Prag-Budapest däremot kan genom sin gemensamma historia och närheten i rummet lättare hävda sig på nytt. Sådana initiativ kräver heller inte någon nämnvärd politisk sanktion.

Hur skall då Österrike finna sig självt på 90-talet? Som en rik välfärdsstat? Vad sker med den från Kreiskys tid ärvda stolta Österrike-modellen? Och hur skall neutraliteten idag definieras? Den identitet och det självmedvetande man efter kriget förvärvat har ju till stor del haft ett delat Tyskland som förutsättning. Vilken politik skall man vidare föra mot grannarna i Öster? Etc. Den kände österrikiske historikern Anton Pelinka har talat om ett "vacuum", en ödesstund för landets demokrati.

Kanske är ingen av Österrikes många utmaningar på senare år större än denna. Landet var efter 1945 en skapelse av det kalla kriget, vilket nu är slut. Bruno Kreisky bidrog med sin djupa historiekänsla och sina djärva lösningar till att landet kunde befria sig från ett fascistiskt förflutet. Kreiskys auktoritet övertygade om-

världen om landets vilja att lära av det förflutna, ett förtroende som nu till stor del spelats bort genom Waldheim-affären.

Fast landet på senare år skakats av politiska och finansiella skandaler, fast Kreisky vid sin död ansåg sitt livsverk vara krossat, och vare sig konservativa eller socialdemokrater haft någon ny identitet att tillföra, kan Österrike genom det nya läget träda fram som en kulturell makt i Europa. Vad som däremot ter sig uteslutet är någon form av tysknationell renässans eller revansch. Detta är ingen fråga av intresse för österrikarna. Att den wienske borgmästaren Helmut Zilk hissar den tyska flaggan på rådhuset ses mest som en gest av en mediamedveten politiker. Oproblematiskt är förhållandet till Tyskland därför inte. Dess växande ekonomiska makt ses med blandade känslor, då Österrike är nära förknippat med den tyska ekonomin. Mediemarknaden t ex är nästan helt i tyska händer, försäkringsväsendet till 75 %.

Neutraliteten är därtill en brännande fråga, inte minst emotionellt. Österrikes internationella aktning efter 1945 har till stor del förknippats med dess neutrala status. Men är då neutraliteten numera realiter ett skydd, eller en hämmande korsett, frågar sig många. Ett alternativ som framskyntar är den "pentagonal", alltså en regional allians mellan Italien, Österrike, Ungern, Jugoslavien och Tjeckoslovakien, som nyligen diskuterats och som kanske skulle kunna bli bärare av en ny kulturell och ekonomisk tanke i denna del av Europa.

Frågan är dock lika öppen som innebörden av den nygamla elegans som i perestrojkans tid präglar det uppvaknande Wien.